

זְפָרֵי תוֹרָה

פירוש נשים לתורה

עורכת

אלונה ליסיצה

כרמל • ירושלים

פירוש דליה מרקס

פרשת תזריע פותחת בתיאור תהליך ההיטהרות שעוברת היולדת (ויקרא יב). הפרק עוסק באחת החוויות האנושיות המופלאות והנשגבות ביותר, הלידה. שתי שאלות מטרידות עולות מהפרק: א. מדוע היולדת נחשבת טמאה? מה מטמא בהבאת חיים חדשים אל העולם, ומדוע היולדת צריכה להביא בין היתר קורבן חטאת המתקשר בתודעתנו בחטא? ב. מדוע משך זמן ההיטהרות לאחר לידת נקבה כפול מאשר בלידת זכר?

התורה מציינת שהיולדת צריכה להביא לבית המקדש שני קורבנות: קורבן עולה, הנשרף כולו על המזבח, וקורבן חטאת, שעל פי רוב כשמו, בא לכפר על חטא. מדוע היולדת נדרשת להביא קורבן זה? האם יש בלידה ממד של חטא או מעשה לא ראוי? ההסבר הרגיל הוא שאף שהלידה אינה חטא, דם היולדת הוא מטמא ויש להיטהר ממנו. סביר להניח שהלידה, עניין כה פלאי (ועל אחת כמה וכמה בעבור גברים שאינם חווים אותו בגופם) ואף מסוכן, ובמיוחד בימים עברו, יעורר חרדה ויצריך כלים שייחננו תחושה של שליטה.¹ טבעי שנייחס ערך שלילי לטומאה, אבל טומאה במובן המקראי וההלכתי אינה קשורה בהכרח ברוע או במשהו פגום. הטומאה היא מצב של חֶסֶר – אישה שנשאה בתוכה חיים חדשים ועתה ילדה אותם מתוכה, חובקת אמנם את תינוקה הפעוט, אבל היא נמצאת במצב של חֶסֶר. התורה מספקת ליולדת זמן להתמלא מחדש ולהתאושש נפשית וגופנית כאחד. פרק הזמן זה מאפשר לה לא רק להתארגן כאם לתינוק או תינוקת, אלא גם להרהר בחווייה שעברה ובמשמעותה. תיאורטיקניות פמיניסטיות משערות שנשים הן אלה שיזמו את חוקי ההרחקה מנשים במחזור ואחרי לידה. הנשים הן אלה שבחרו לבלות פרק זמן בחברה נשית תומכת ולהימנע מקשר זוגי, שלא התאים להן בתקופות אלה.²

¹ דם היולדת מטמא, אולם יש להדגיש שלא כל דם מטמא, למשל, דם ברית המילה. מה ההבדל בין דם לדם? לורנס הופמן טוען שדם הברית נגרם באופן רצוני ומכוון. לעומת זאת, דם המחזור והלידה אינו נשלט או רצוני ולכן הוא גורם לטומאה.

² ביטוי ספרותי לגישה זו נמצא בספר "האוהל האדום" מאת אניטה דיאמנט (תרגמה שושנה גורי, הוצאת מטר 2008). תנועת נשים בין לאומית בשם זה פועלת לאפשר לנשים "אוהל לעצמן", שבו יוכלו להתכנס ולהחגוג את נשיותן ללא נוכחות גברית.

האמור לעיל עדיין אינו עונה על השאלה, כיצד נוכל לראות את הלידה כקשורה בחטא? חז"ל הטעימו שעל אף החיוב בחטאת, הלידה אינה כרוכה בחטא. ובכל זאת, דומה שבאופן לא מודע, נעשה קישור בין לידה ובין חטא. והדבר אינו פשוט, שהרי הלידה היא החוויה האנושית הקרובה ביותר למעשה הבריאה, ויש בה דווקא קדושה יתרה. נחמה ליבוביץ קבעה שדווקא הקרבה לקדושה היא שמעוררת באישה תחושה של טומאה. היא משווה זאת לדבריו של הנביא ישעיהו לאחר שזכה בהתגלות: "אמר אוי לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתיים אנכי... כי את המלך יהוה צבאות ראו עיני: " (ישעיהו ו, ה). האישה שהתקרבה כל כך לקדושה חשה, לדידה של ליבוביץ, בחוסר הערך ובנחיתותה מול הבורא ועל כן עליה להביא קורבן חטאת. הסבר זה בעייתי בעיניי, שכן, אילו כך היה הדבר, התורה לא הייתה צריכה לחייב את הנשים להביא קורבן חטאת. הן היו מביאות קורבן על בסיס תחושתן האישית.

חשוב מכך, איני סבורה שתחושת חוסר ערכה ונחיתות אופיינית לנשים לאחר לידה (לפחות כך היה הדבר אצלי ואצל חברותיי). אדרבה, ייתכן שהתשובה לשאלה נמצאת דווקא בכיוון שונה, לא תחושת נחיתות אלא ההפך מכך. חוויית הקרבה לאל ולקדושה בהקשר של היריון ולידה היא נשית במהותה. גבר עשוי להיות שותף ואמפטי, אבל התרומות החיים החדשים, נשיאתם, המעקב הזהיר אחרי התפתחותם והבאתם אל העולם קורים בגופה של האישה.

לאחר לידת בנה הבכור קראה חווה, האם הראשונה בתולדות העולם: "קניתי איש את יהוה:" (בראשית ד, א). פרשנים רבים מדגישים את השותפות ביצירת האדם, רש"י פירש את הכתוב "את ה'": "עם ה'". הוא ממשיך בעקבות המדרש: "כשבא אותי ואת אישי הוא לבדו בראנו, אבל בזה שותפים אנו עמו." אלא שהתורה מדברת בלשון יחיד "קניתי" (לא "קנינו"). כלומר, הבאת החיים לעולם היא שיתוף פעולה בין האל ובין האישה, תפקידו של הגבר בתהליך הוא חיוני אבל קצר למדי.

דומה שגברים עלולים לחוש מודרים וממודרים מן השותפות המופלאה הזאת עם האל ביצירת חיים חדשים (ובעיקר כשהאב לא היה נוכח בתהליך הלידה או שותף לו). תחושות אלה עשויות להסביר, ולו באופן חלקי, את החיוב של האישה בהבאת קורבן חטאת. קורבן זה הוא בבחינת מענה לתחושות שעשויה אישה שילדה לחוש. בתגובה להתעלות (ואולי גם עליונות?) של יולדת, חיוב על הבאת קורבן חטאת, המזכיר, גם אם באופן עקיף, חטא שחטאה (או שהייתה עשויה לחטוא), חטא הגאווה. גם אם אישה אינה חשה אשמה, הקורבן בא להזכיר לה שעליה לחוש כך... דומה שהחיוב בהבאת חטאת שימש גם להזכיר לאישה את מקומה בחברה פטריארכלית ולהחזירה ממעמד של שותפה לבריאה למעמד נחות בהרבה.

הבשורה הטובה כאן היא, שחיוב היולדת להביא קורבן חטאת (חיוב מטריד כשלעצמו), בא דווקא מהכרת סגולתה המיוחדת של האישה, כוחה ועוצמתה! מדוע זמן ההיטהרות אחרי לידת בת כפול? האם זה מלמד חלילה שבנות מטמאות יותר מבנים? שבנות מלוכלכות (או מלכלכות) יותר מבנים? האם ההחמרה בלידת

דליה מרקס : פירוש

בנות מלמדת שבנים עדיפים? פירושו של רבי שמעון בר יוחאי אכן מסביר את הדברים בקו הזה:

בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת שלא תזקק לבעלה, לפיכך אמרה תורה תביא קרבן [...] ומפני מה אמרה תורה זכר לשבעה ונקבה לארבעה עשר? זכר שהכל שמחים בו מתחרטת לשבעה, נקבה שהכל עצבים בה מתחרטת לארבעה עשר (בבלי נידה לא ע"ב).

כלומר, לוקח לאישה זמן רב יותר להתאושש לאחר לידת בת, כי כולם "עצבים בה". באותו עמוד הגמרא מנסחת את הדברים ככלל: "אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות. אשרי מי שבניו זכרים, ואוי לו למי שבניו נקיבות" (בבלי קידושין פב ע"ב). בעולם העתיק (ואולי לא רק בו) בנים היו בדרך כלל רצויים יותר, הם אלה שירשו את האב והמשיכו את השושלת המשפחתית והם שסייעו בכלכלת המשפחה. יעיד על כך גם מדרש שנאמר על הפסוק השני בפרקנו, נרמז על התנהגות מינית ראויה: "אשה מזרעת תחלה – יולדת זכר, שנאמר: 'אִשָּׁה כִּי תִזְרֶיעַ וְיִלְדָה זָכָר'" (בבלי ברכות ס ע"א). חז"ל עודדו את הגבר להיות רגיש לצרכיה של רעייתו ולאפשר לה להגיע לפורקן מיני ("להזריע") ראשונה. כפרס על התנהגות מתחשבת זו באה ההבטחה לבן זכר. כמה מאכזב לגלות במדריך קצר זה לזוגיות, ברגישות כלפי האישה שלובה הכרה בעליונות הגבר.

העדפת הבנים היא אכן מטרידה, אולם אם נסכים להיפרד מצורת המחשבה המסורתית הזאת נוכל למצוא לפחות שלושה הסברים היכולים אולי לזרוע אור אחר על החיוב בתהליך היטהרות שמשכו כפול במקרה של הולדת בת, האחד רפואי, השני הלכתי והשלישי תרבותי-פסיכולוגי. ראשית, חז"ל סברו שלידת בת כואבת יותר מלידת זכר ועל כן האישה זקוקה לזמן רב יותר כדי להתאושש.³ כאמור, יש הטוענים שנשים הן אלה שייסדו את חוקי ההרחקה כדי להגן על עצמן בתקופות שבהן הן אינן מעוניינות ביחסי מין. שנית, באופן פרדוקסלי, ככל שדבר קדוש יותר, הוא מטמא יותר. כשחז"ל מתווכחים על קדושתם של ספרים אחדים, הם שואלים אם הם "מטמאים את הידיים". האם ייתכן שלידת בת נתפשה כעניין שיש בו נגיעה לנשגב? לחיים עצמם? לסודותיהם? זה מביא אותי להסבר האפשרי השלישי: במקרה של הולדת נקבה, האישה אינה רק מוסיפה חיים בעולם, אלא גם מביאה לעולם יולדת נוספת באופן פוטנציאלי, והיא בתורה תלד צאצאים ותוסיף חיים, וסגולה זו היא הסיבה לטומאה הכפולה.

³ הגמרא מביאה בעניין זה ציטוט ובו נאמר: "חבלי של נקבה מרובין משל זכר" ומסבירה "זה בא כדרך תשמישו וזה בא כדרך תשמישו; זו הופכת פניה וזה אין הופך פניו" (בבלי נידה לא ע"א).